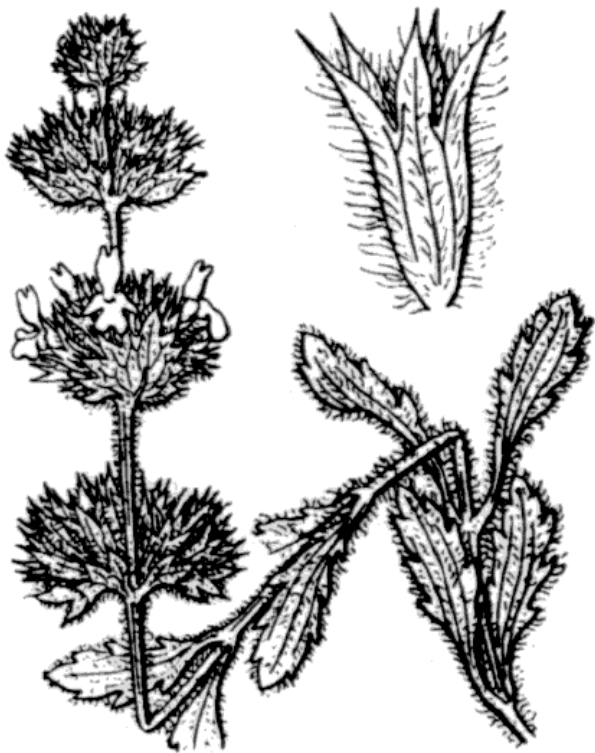

HERBA DE SANT ANTONI

Sideritis hirsuta L.

[1753, Sp. Pl. : 575] $2n = 28, 56$

Sideritis hirsuta. Foto: HENRI SCORDIA.

NOMS POPULARS

Aragonès: rabo de gato, te de monte

Basc/Euskera: atauski, atausquia.

Castellà: azareña, bocheta, cannailla, cola de gato, garranchillo, garranchuela, garranchuelo, malrrubillo, manrubillo, marrubillo, maza de Hércules, nasareña, ortiga blanca, rabo de gato, rabogato, rabogato de monte, sahareña, sajambre, sajareña, sapersa, siderita, tetraíl, té de Mariola, té de campo, té del páramo, yerba sanjuanera, zagareja, zahareña, zahareña basta, zajareña, jareña

Català: herba blanca, herba de Sant Antoni, herba de la feridura, ortiga blanca, tàrrec blanc, te de la Mariola, rabet de gat ver

Francès: Crapaudine hirsute

Italià: Stregonia ligure

Portuguès: erva-ferro, siderite

DESCRIPCIÓ BOTÀNICA

La família de les labiades es distingeix per les flors gamopètales superovàriques anisostèmones, i pel fruit en tetraqueni i l'estilet ginobàsic.

Dins la família de les Labiades, el gènere *Sideritis* es distingeix per tenir la corol·la netament bilabiada, 4 estams didínams, inclosos dins el tub de la corol·la, calze amb 10 nervis amb 5 dents ben marcades, dretes, espinescents, tan llargues com el tub, corol·la blanca i o groga, amb el tub inclòs dins el calze, verticil·lastres sense bractèoles, estil amb el lòbul inferior ample i curt i abraçant la base del superior, i per les fulles amb els nervis ben marcats.

Dins el gènere, que compta als Països Catalans amb unes 10 espècies, a la península hispànica amb unes 34, i al món amb unes 150, *Sideritis hirsuta* es distingeix per ser planta perenne, de més de 30 cm, sense estolons, tija no densament llanosa, fulles ampleament oblanceolades dentades no espinoses, de més de 3 mm d'amplada, calze de menys de 9 mm i corol·la de dos colors: blanc (llavi superior i groc clar (llavi inferior); inflorescència interrompuda amb els verticil·lastres força distants entre ells. Segons la primera descripció de l'espècie per LINNÉ era aquesta: «*Sideritis foliis lancaolatis subdentatis, bracteis cordatis dentato-spinosis, calycibus aequalibus. Sideritis foliis hirsutis profunde crenatis*». La subespècie *emporitana* Cad. té la corol·la amb el llavi superior també d'un groc pàl·lid i el calze major, de 9-12 mm (enlloc de 5-9 mm).

Sideritis hirsuta pot fer entre 10 i 70 mm. Les tiges solen estar molt ramificades a la base però no hi ha estolons. Solen tenir moltes fulles i els pèls blancs i una mica rígids de la zona superior fan 1-3 mm, o sigui que són més llargs que el diàmetre de la mateixa tija. La pilositat sol ser més densa a la cara oposada entre dues fulles. Les fulles fan 11-28 × 4.5-9 mm; són oposades, obovades, el·líptiques o ampleament lanceolades, amb unes 5 dents a cada costat força marcats, una mica antrorses i una mica rígides, que poden ser obtuses però sempre mucronades. Els nervis estan ben marcats i acaben a la comissura de les dents. La pilositat de la fulla és antrorsa, és a dir, dirigida cap a la base i més densa pel revers o cara abaxial. El peciol sol ser molt curt i la base de la fulla ampla. La inflorescència, de 8-26 × 1.2-2.2 cm està formada per 3-13 verticil·lastres amb 4-8 flors cadascun, força separats entre ells en general, però més propers (i menors) a la zona del cim. Al fructificar es fan més esfèrics. Bràctees de 6-11 × 9-15 mm, orbiculars, piloses, amb 5-9 dents arquejats. El lòbul central sol ser ample i tots els lòbuls són mucronats. Calze de 6.5-9 mm, pilós, amb anell de pèls a la gola (carpostegi), té 5 dents de 2-4.5 mm una mica espinosos, iguals. Corol·la de 8-14 mm, de dos colors (blanc a dalt i groc molt clar abaix), amb els llavis sobresortint del calze i el tub de 5-6.5 mm; el llavi superior fa 3-9 mm i sol estar emarginat, dret, i el llavi inferior, de 2.5-5 mm sol estar recorbat enrere i tenir el sublòbul central gran i els 2 laterals aguts. Núcules (llavors) de 2.3-2.7 × 1.6-2 mm, subtrigones, putejades, de color castany uniforme o rivetejat.

Se n'han descrit unes quantes varietats, subespècies o espècies menors:

<i>aculeata</i>	<i>endressii</i>	<i>navasii</i>
<i>altilabra</i>	<i>gouanii</i>	<i>nivalis</i>
<i>angustifolia</i>	<i>granatensis</i>	<i>oscitans</i>
<i>augustinii</i>	<i>gypsicola</i>	<i>paulii</i>
<i>bolosiana</i>	<i>hirtula</i>	<i>pinnatifida</i>
<i>bracteosa</i>	<i>laxisspicata</i>	<i>rotundifolia</i>
<i>bubanii</i>	<i>littoralis</i>	<i>tomentosa</i>
<i>calduchii</i>	<i>maritima</i>	<i>viridifolia</i>
<i>catalaunica</i>	<i>maritima</i>	
<i>degenii</i>	<i>maroccana</i>	
<i>emporitana</i>	<i>monsterratiana</i>	

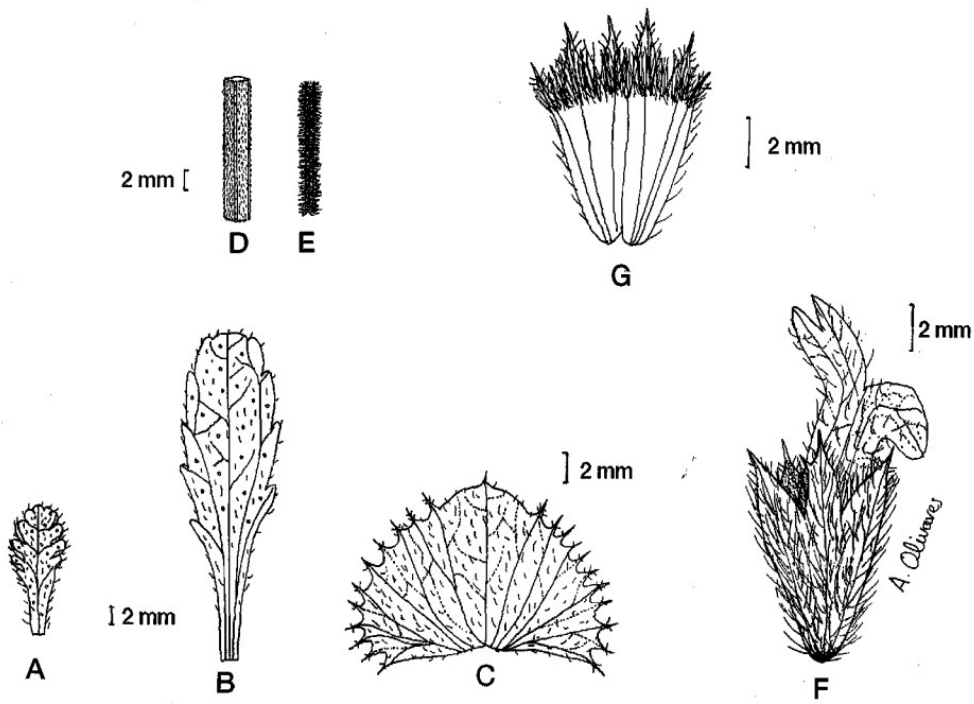

Fig. 3.—*Sideritis montserratiana* (MA 435878): A, hoja basal; B, hoja caulinar; C, bráctea; D, tallo vegetativo; E, tallo florífero; F, cáliz florífero; G, cáliz y carpogonio.

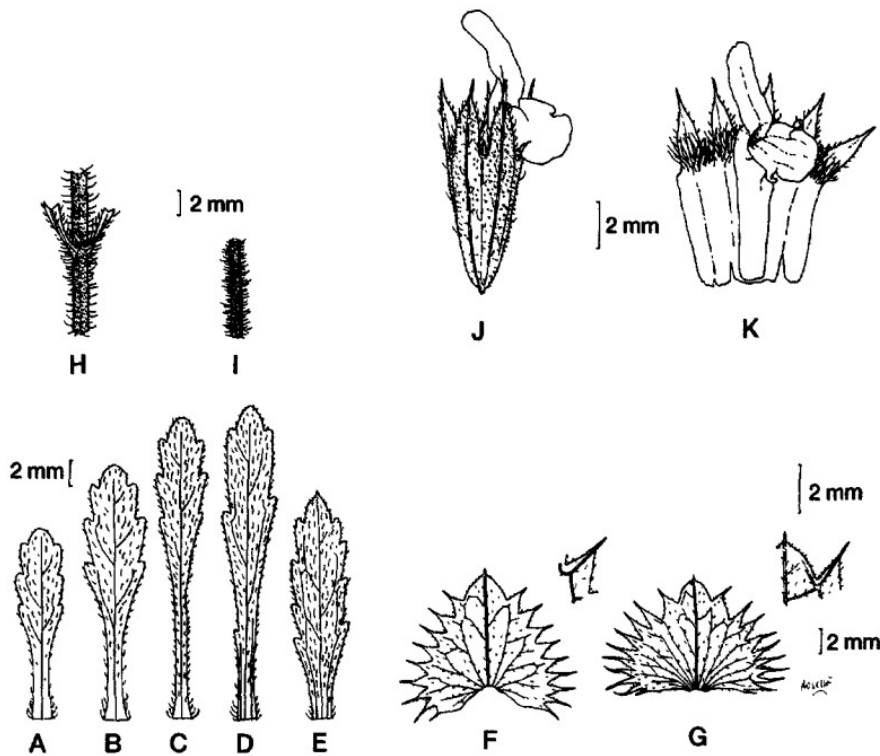
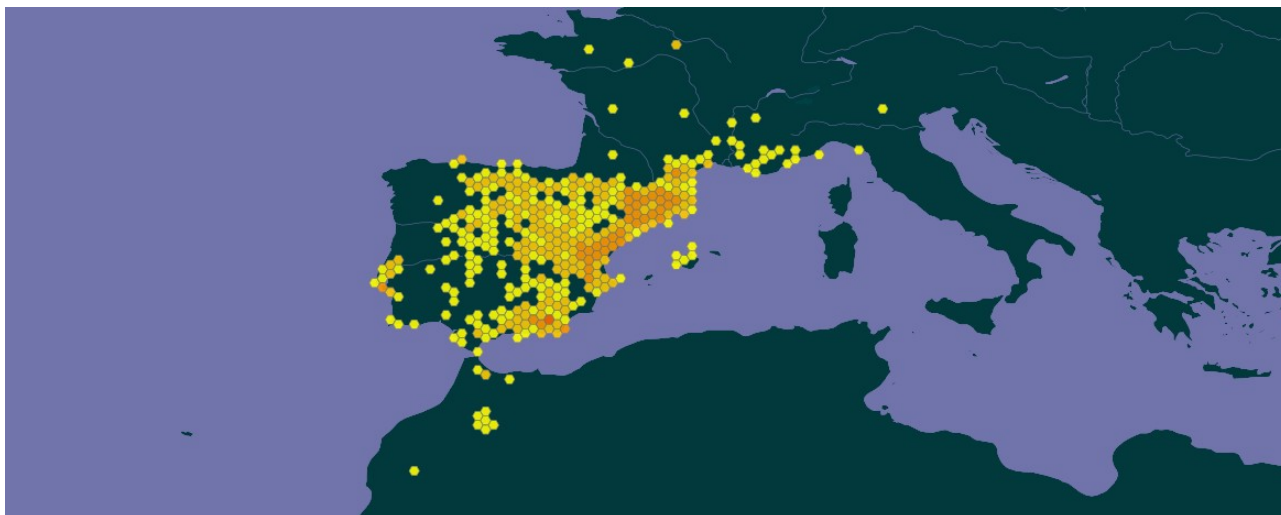

Fig. 3.—*Sideritis calduschii* (MA 380452): A, B, hojas basales; C-E, hojas caulinares; F, bráctea inferior y detalle; G, bráctea media y detalle; H, detalle de tallo vegetativo; I, detalle de tallo florífero; J, cáliz florífero; K, detalle del cáliz con el carpogonio.

HÀBITAT I DISTRIBUCIÓ GEOGRÀFICA

Es fa en marges de camins assolellats, talussos, marges de prats secs, pedregars, sempre en sòls secs i assolellats, més aviat argilosos i calcaris. Des de la costa lligur fins el Nord del Marroc. A la península hispànica manca força a l'Oest, per ser terreny silícic. Es fa des de terra baixa a la zona subalpina.

Sideritis hirsuta al món, segons GBIF

PROPIETATS MEDICINALS

- analgèsica
- antibacteriana
- anticancerosa
- anticariogènica (preventiva de càries dental)
- antiedematosa
- antiinflamatòria
- antiulcerogènica
- antivírica
- aperitiva
- astringent
- carminativa
- cicatritzant
- cosmètica
- depurativa
- digestiva
- diürètica
- hipotensora
- tranquil·litzant
- vasotònica
- vulnerària

USOS MEDICINALS

- acne
- anorèxia
- artritis UE (+ *Sanguisorba minor* + *Plantago sempervirens*)
- asma (+ romaní + farigola + olivarda)
- astènia (+ farigola + caps-d'ase)
- bronquitis
- cabell que cau (+ noguera FUL)
- càncer
- catarro
- cistitis
- colesterol alt
- conjuntivitis
- contusions UE
- cremades
- diabetis
- diarrea
- dismenorrea
- durícies
- èczemes
- faringitis
- febre
- ferides infectades

- fetge inflammat (+ camamilla + rementerola + llimona)
- furòncols axil·lars (+ farigola)
- furòncols inguinals (+ farigola)
- gangrena
- gastritis
- grans infectats
- hemorroides
- herpes labial
- hipertensió arterial
- indigestions
- lumbago
- mal de cap
- mal de panxa
- mal de queixal
- mala circulació
- melenes (sang a la femta)
- nafres
- peus adolorits UE
- peus inflats (+ sal)
- picors UI
- pulmonia
- pupes a la boca
- refredats
- reuma UE
- sida
- talls
- úlceres d'estómac
- ulls amb lleganyes
- vaginitis UE

VETERINÀRIA

Indigestions amb restrenyiment, contusions, ferides infectades, grans, sarna, èczemes. .
Contra la coixera (+ *Digitalis obscura* + *Mercurialis tomentosa* + *Sambucus nigra* + *Pinus pinaster* ESC), en compreses canviant-les durant 15 dies.

PRINCIPIS ACTIUS DE SIDERITIS HIRSUTA

- cumarines
- eupatilina
- ent-8-alfa-hidroxi-labda-13(16),14-diè
- ent-13-epi-malonil-òxid
- ent-labdaie
- esterols
- flavonoides
- iridoides
- lignans
- **oli essencial:**
  - 1-octèn-3-ol
  - 1,3,8-p-mentatriè
  - 1,7-di-epi-alfa-cedrè
  - 1,10-di-epi-cubenol
  - 3,7,11,15-tetrametil-2-hexadecèn-1-ol
  - 14-hidroxi-delta-cadinè
  - àcid 9,12,15-octadecatrienoic 1.5%
  - àcid acètic-propil-èster 0.5%
  - àcid hexadecanoic 3.5%
  - alfa-acorenol
  - alfa-agarofurà
  - alfa-calacorè
  - alfa-cedrè
  - alfa-comfolenal
  - alfa-copaè 1%
  - alfa-cubebè
  - alfa-E-bergamotè
  - alfa-fel·landrè 9%
  - alfa-gurjunè
  - alfa-humulè
  - alfa-muurolol
  - alfa-pinè 2-8%
  - alfa-terpinè
  - alfa-thujè
  - beta-fel·landrè 24%
  - alfa-fel·landrè 9%
  - alfa-pinè 8-48%
  - alfa-terpineol
  - alfa-terpinil-acetat 0.5%
  - alfa-zingiberè 0.5%
  - ar-curcumè 0.5%
  - aromadendrè
  - beta-burbonè 3.5%
  - beta-cedrè/E-cariofil·lè 0.5%
  - beta-gurjunè 0.5%
  - beta-oplopenona
  - biciclo-germacrè 1.5%
  - bornil-acetat
  - cadina-1,4-diè
  - camfè
  - cubenol 0.5%
  - delta-3-carè
  - delta-cadinè 3%
  - E-beta-ocimè
  - E-nerolidol

- E-p-ment-2-èn-1-ol
- E-verbenol
- endo-fenchil-acetat
- epi-cubebol
- epi-zonarè
- espatulenol
- fenchil-acetat
- fenchona
- gamma-murolè
- gamma-terpinè
- germacrè D
- germacrè D-4-ol 0.5%
- hexadecanol 0.5%
- kaurèn-15-èn
- kaurèn-16-èn
- khusimol
- linalool
- longiciclè
- mircè
- p-cimè 1%
- p-cimenè
- sabinè 4%
- terpinèn-4-ol
- terpoinèn-4-ol-acetat
- terpinolè
- timol
- tricosà 0.5%
- Z-4-decanal
- Z-ascaridol
- Z-beta-farnesè
- Z-beta-guaiè 8%
- Z-beta-ocimè
- Z-sabinè-hidrat-acetat

MÉS INFORMACIÓ

«Essential oil composition of *Sideritis hirsuta* L. from Guadalajara province, Spain». JESÚS PALÁ-PAUÚL, MARÍA JOSÉ PÉREZ-ALONSO, ARTURO VELASCO-NEGUERUELA, MARÍA TERESA BALLESTEROS, JESÚS SANZ. Flavour and Fragrance Journal 21: 410-415 (2006). John Wiley & Sons, Ltd.